

Рецензия:

За книгата: **Alain Vuillemin. Cathares, Bogomiles, Pauliciens à travers les arts, l'histoire et la littérature. Préface de Pascal Cazottes. Rafael de Surtis, 2018, 225 p. - ISBN: 978-2-84672-469-2.** [Вюймен, Ален. *Катарци, богомили, павликяни чрез изкуството, историята и литературата*; Cathars, Bogomils, Paulicians through Art, History, and Literature.]

Пенка Данова / Penka Danova

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН

Institute of Balkan Studies and Center of Thracology at the Bulgarian Academy of Sciences

Книгата на Ален Вюймен, добре познатия и у нас професор по сравнително литературознание, съдържа осем студии и статии, обединени от тематиките, отразени в заглавието – *Катарци, богомили, павликяни чрез изкуствата, историята и литературата*. Както отбелязва в Предговора (с. 9-12) Паскал Казот, историк и писател, трудът е основополагащ за разбирането на връзките между павликянство, богомилство и катарство чрез проникването на теми, свързани с тези идейни течения, в съвременните изкуства и литература.

Програмен характер има първата студия *При изворите на българското павликянство и богомилство в Армения чрез старата и новата европейска литература* (с. 13-39). Тук читателят открива един от основните източници на вдъхновение на автора – френско-българския спектакъл *Богомилски глас – български повей на катарска земя*, дело на френско-българския екип, свързан с квартет „Балканки“. На него е посветена втората студия, а споменаването му тук е повод да се представят, пред франкофонна публика, основните източници, изследвания за богомилството, както и неговата предистория. Тя е предшествана от кратък екскурс върху отразяването на тази тема в старата и новата българска литература – от презвитер Козма и *Словото срещу богомилите, Синодика* на цар Борил до *Поема за злото* (1885) и *Слово за Адам и Ева* (1889) на Стоян Михайловски, *Богомилски легенди* на Николай Райнов и *Богомилски книги и легенди* на Йордан Иванов (1925). Прави впечатление, че Вюймен не разделя художествените произведения на богомилска тема от историческите извори, което придава особен привкус в интерпретацията на съвкупността от книжовни творби, свързани с богомилската тема. Както тук, така и в последващи статии, авторът

осведомява читателите за преведените на френски или на английски съчинения на български автори. Този подход несъмнено е полезен за франкофонния читател, невладеещ нито старобългарски, нито съвременен български език.

Посочените примери за проникване на теми, свързани с павликянството, богомилството и други дуалистични ереси в българската и френската художествена литература показват, че те с много по-голяма честота се появяват у нас, отколкото във Франция. На това обобщение навежда споменаването на само две художествени произведения на френски. Това е излезлият изпод перото на Пол Адам роман *Византийски принцеси* (1893) и разказът му *Василий и София* (1901), чието действие се развива в Цариград през IX век.

Литературни сюжети, свързани с разглежданата проблематика, ще намерят по-детайлна интерпретация в последваща статия на Вюймен. Тук той представя и добър синтез на историята на павликянството в Армения, на идейните му основи и разпространение през Късната античност и Ранното средновековие.

Впечатляваща с дълбочината и проникновението в детайлите е студията *Vox Bogomili – гласът на богомилите* (с. 41-69). А. Вюймен проследява историята и дейността на квартет „Балканки“ в състав от две български певици (Милена Желязкова и Милена Рудева) и две френски музиколожки и певици (Мартина Саразен и Мари-Мадлен Скалия), техните творчески дирения и избистряне на репертоара им, разширяване на състава *a capella* с трима представители на силния пол (двама французи и един българин).

В първото десетилетие от изявите на групата (1997–2006), осъществявани преимуществено в гр. Лион, музикантите не се интересуват от темата за богомилството, връзките и влиянието му върху катарите от Южна Франция. Идеята да се подготви спектакъл, разкриващ пътя на богомилите, преследванията, на които са подложени, влиянието, което имат за разпространение на дуалистичната ерес на Балканите, в Италия и Южна Франция, се заражда през лятото на 2006 г. Прави впечатление сериозната теоретична подготовка, която музикалният състав си налага, за да подготви бъдещия спектакъл *Богомилски глас – български новей на катарска земя*. В продължение на година и половина певци, музиколози, композитори и сценографи изучават историческите извори и изследвания за богомилството и катарството. Тази подготовка несъмнено е извор за вдъхновение на спектакъла, в чиято основа са включени акапелни изпълнения на оригинални песни на ‘катари’ и ‘богомили’, както и музикални преработки в нов аранжиринг на фолклорни мотиви, изпълнени на гръцки, хърватски, български, италиански, провансалски и френски, т.е. песни на езиците в земите, в които богомилството получава най-широко разпространение или оказва силно влияние.

Авторът подробно е описал спектакъла, чиято премиера се е състояла през 2008 г., както и постановки и изпълнения в България, Гърция, Италия, Франция и др. В края на студията е приложен списък на изпълняваните, в рамките на спектакъла, музикални пиеси.

Важен дял в студията, *Завръщането на богомилството в книжнината и изкуствата в България и Франция (XX–XXI век)* (с. 71-98), представлява прегледът на произведения от старобългарската литература, свързани с богомилството, както и изследванията на български специалисти, преведени на френски език през посочения период. Очертани са няколко художественотворчески сфери, в които прониква тази историческа тематика – в театъра, в романите, в живописа и поезията. Авторът проследява основно онези български художествени произведения, които са тясно свързани с Франция, преведени са на френски или са адаптирани за френска публика. В параграфа, посветен на театъра, е разгледана радиопиесата на Недялка Каралиева *Еретиците* (1969 г.) и адаптация ѝ на френски, дело на Мария Колева. Представена е и пиесата на Стефан Цанев *Процесът срещу богомилите* (1968 г.) и нейната сценична съдба, както и възможностите ѝ за многопластова интерпретация.

В параграфа *Роман* са поместени бележки върху повести и романи на Вера Мутафчиева (*Повест за доброто и злото, Рицарят, Аз, Анна Комнина*), както и в достъпните в превод на френски език романи на Емилиян Станев *Легенда за Сибин преславския княз и Антихрист*, и за романа на Антон Дончев *Странният рицар на свещената книга*, също преведен на френски. Мотивът за тайната книга на богомилите е добър повод читателят да узнае за френската новела *Василий богомила*, излязла изпод перото на писателка от сръбски произход. Прегледът на художествената проза завършва с романа-скерцо на Юлия Кръстева *Убийство във Византия*.

Що се отнася до живописа, тук А. Вюймен накратко представя френските извори на картината *Богомилска проповед* на Васил Стоилов, на която се е спрял детайлно в изследване, включено в представяния сборник.

В този изчерпателен преглед е отделено място за богомилската тема в българската поезия. По-специално авторът се е спрял на стиховете на Стефан Гечев и на Любомир Генчев. Стихотворението на Гечев *Бугрите (катари и албигойци)* е дадено в приложение в превод на френски.

Като естествено продължение на въпроса за проникване на богомилската тема в съвременната българска поезия възприемам началото на студията *Проповедите на поп Богомил* (с. 99-113), в която се проследява съдбата на седемте стихотворения на Стефан Гечев, представящи в мерена реч проповеди на поп Богомил и на техните първи преводи на френски

(1996) и на английски (2000). Те са добър повод за кратко изложение на идейната същност на богомилството чрез проследяване на домашните източници и изследвания за появата и разпространението на дуалистичната ерес в Мала Азия и на Балканите, разгледани детайлно тук и в следващата статия *Възраждането на дуалистичните богомилски идеи в литературата на френски език на Европейския югоизток* (115-132). Освен детайлния обхват на теми от литературата и изкуството, в статията прави впечатление и критичният подход на автора към някои по-стари преводи от български на френски език, нанесените поправки и уточнения (например интерпретацията на Луи Леже относно етимологията на думата ‘богомили’, с. 124).

От катарството във Франция до българското богомилство – френските извори на картината „Богомилска проповед“ (1969), рисувана от Васил Стоилов в България е единствената студия, отпечатвана по-рано както на френски, така и на български език (сп. „Везни“, 2010/ 8). А. Вюймен запознава накратко читателя с живота на този български художник като изтъква факта, че той е френски възпитаник, специализирал в Париж в периода 1929–1932 г. По време на престой във френската столица от пролетта и лятото на 1968 г., Стоилов има възможност да работи в Националната библиотека и често да посещава Лувъра. Българският художник замисля картината си *Богомилска проповед* под влияние на една от сцените, изобразени в основата на картината на Беато Анджелико *Коронацията на Дева Мария* (1434-5), известна като *Спорът на свети Доминик*. Именно в тази сцена са изобразени катарски големци и ‘съвършеният’ е Гилабер дьо Кастър, глава на катарската общност в Тулуза, който спори с основателя на Ордена на проповедниците. Дрехите, жестовете, символиката, вплетена в тези живописни образи, са извор на вдъхновение за Стоилов, който решава да използва катарски реалии в бъдещото си ‘богомилско’ платно. Своите творчески планове, той поверява на шест тетрадки, списвани на френски, чрез които могат да се проследят творческите намерения на художника, еволюцията на вижданията му относно композицията, персонажите и символиката, вплетена в техните облекла, жестове, цветове, предмети на бита, опознати както чрез картината на Беато Анджелико, така и чрез задълбочен прочит на изследвания, посветени на всекидневния живот и бит на катарите.

Детайлният анализ на Вюймен на френския текст на тетрадките разкрива не само идейните и художествени етюди за бъдещата картина, но и творческите колебания на Стоилов. Чрез този анализ се изтъква преди всичко намерението на художника да използва елементи от облеклото и бита на катарите в бъдещата си картина, т.е. катарският свят да се пренесе в българска ‘богомилска’ художествена среда.

Не всички френски ‘заемки’, отбелязани в тетрадките, намират приложение в картината ‘Богомилска проповед’, която днес може да се види в Художествената галерия на гр. Велико Търново. Показателен е фактът, че прототип на образа на богомилския проповедник е автопортретът на Владимир Димитров Майстора. Това стимулира съвсем различен прочит спрямо първоначалния замисъл, поверен на френските тетрадки (дарени от наследниците на художника, на Музея на НБУ и Центъра му за документални и архивни фондове). За Вюймен е важно да изтъкне, че идеята за тази картина се ражда във Франция и че тя е вдъхновена от източници, които са част от френското културноисторическо наследство. И още един важен момент, представен ненаатрапчиво. Тук читателят и зрителят се сблъскват с обратен пренос: културни детайли от бита на катарите са наложени върху хронологично предхождащите ги богомили.

Последните две изследвания в тома са още по-тясно преплетени с темата за катарството. В статията *Гийом Белибаст, последния съвършен (157-167)* авторът предлага реконструкция на живота и делото на своя герой, съобразно достъпните му извори, открити през 60-те и 90-те години на миналото столетие. Изследователят предполага влияние на идеите на апокрифа *Видение Исаево* върху проповедническата дейност на Белибаст (ок. 1280–1321). Той не пропуска да представи и легендите, свързани с този ‘съвършен’ и последен от известните катари, изгорени на клада.

Студията *Историческото влияние на навликянство, богомилство и катарство върху западното християнство (V–XIV век)* (с.169-222), която за първи път се отпечатва именно тук, е своеобразен синтез на редица теми, познати от предишни студии и статии на автора. В нея се изтъква ролята на дуалистичните ереси в културата на Европейския запад, затова тя може да се разглежда като венец на труда и основа за бъдещи прочити на миналото, отразено в съвременните произведения на литературата и изкуствата. Книгата на Ален Вюймен разкрива новите пътища, по които се осъществява досегът на българската с френската култура, благодарение на вещината на автора в мултидисциплинарната материя и съвкупността от подходи, приложени в изследванията му.